

FORNÅSA KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Fornåsa församling
Motala kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2003*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

FORNÅSA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Fornåsa församling
Motala kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

FORNÅSA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Fornåsa församling

Motala kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund och syfte	4
Inventeringens upplägg och rapport	5
Översiktskarta	5
Fornåsa kyrkogård	6
Kyrkogårdens omgivning	6
Utdrag ur häradskartan	6
Fornåsa kyrka	7
Kyrkogårdens historik	7
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	13
Beskrivning av kyrkogården	14
Beskrivning av enskilda kvarter	16
Kvarter A	16
Kvarter B	18
Källor och litteratur	20
Bilagor	21
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	21
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	22
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	23
Fotografier	25

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar med mera och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Från kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information. Hur begravningsplatsens kulturhistoriska värde ska skyddas och vårdas regleras i "Lagen om kulturminnen m.m. KML (SFS 1988:950)" och "Begravningslagen

(SFS 1990:1144)". Av lagstiftningen framgår att tillstånd krävs av länsstyrelsen bl a för att väsentligt ändra begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 (KML 4 kap. 13§). Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats." (Begravningslagen 7 kap. 37 §)

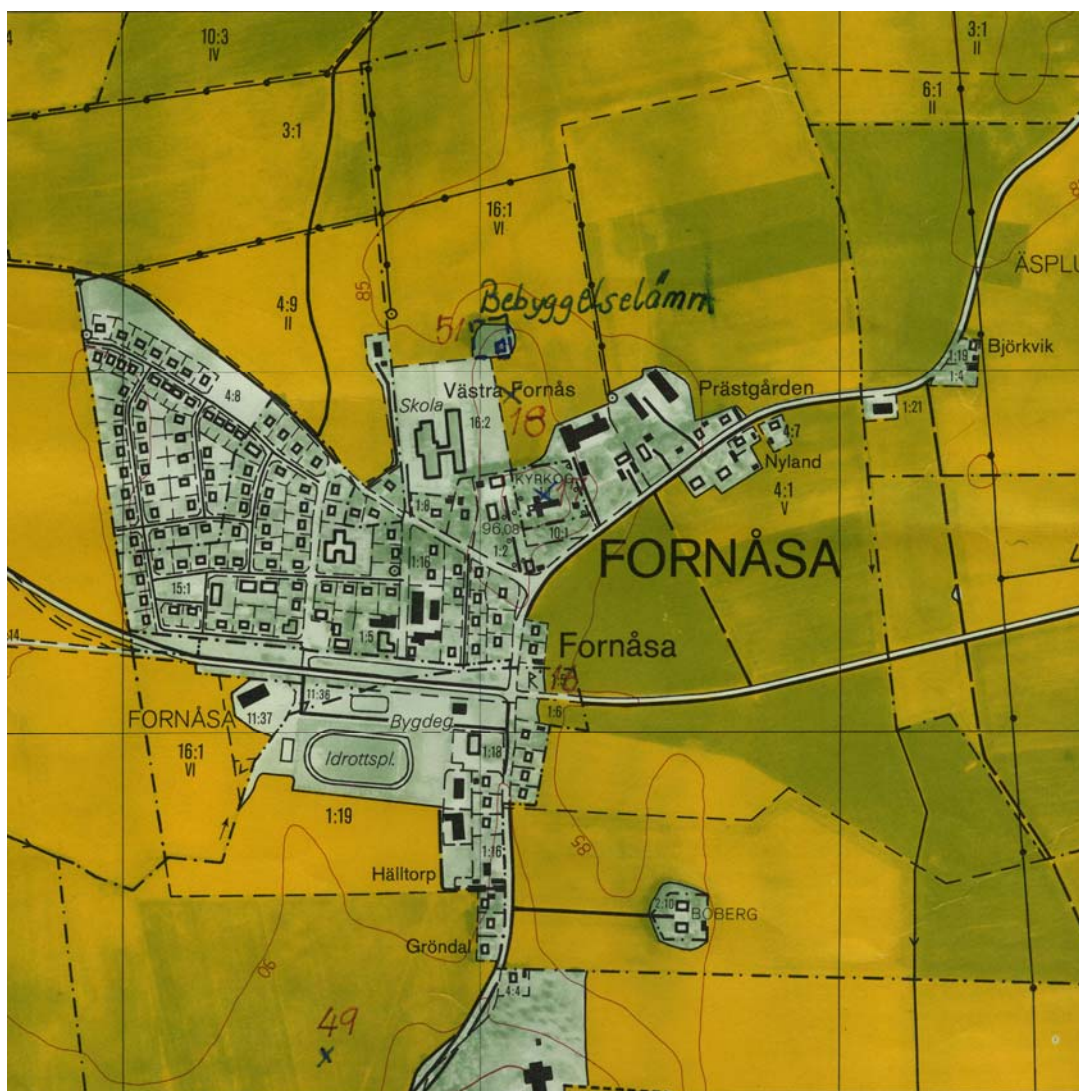
På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdarna och begravningsplatserna inom stiftets östgötadel. Denna rapport utgör en delrapport i detta arbete. När arbetet har slutförts kommer materialet att sammanställas för respektive län och för stiftet i sin helhet. Inventeringen bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Arbetet påbörjades år 2002 och omfattar kyrkogårdar som brukas och förvaltas av Svenska kyrkan. Inventeringen gäller kyrkogårdar som fortfarande är i bruk och omfattar en kulturhistorisk bedömning, en beskrivning av kyrkogårdens utformning samt en kortfattad beskrivning av exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse. Gravvårdar i kyrkobyggnaden ingår inte i inventeringen. Projektet inrymmer inte en fullständig genomgång av den aktuella kyrkans arkiv eller andra centrala arkiv. För att få lokalhistoriska eller personhistoriska grunder för den kulturhistoriska bedömningen har lokalhistoriskt insatta personer intervjuats i viss mån.

Inventeringens syfte är:

- Att öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövärden.
- Att ta fram ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna och begravningsplatserna.
- Att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag för stiftets kyrkogårdar och begravningsplatser som samtidigt blir en samlad dokumentation av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- Att ta fram ett arbetsredskap för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden.

Inventeringens upplägg och rapport

Arbetet är uppdelat i en fältedel, en del som omfattar genomgång av Östergötlands läns museums topografiska arkiv, viss litteraturgenomgång och sammanställning av en kortfattad rapport för respektive kyrkogård. Rapporten är uppdelad både i en allmän beskrivning av kyrkogårdens karaktär och en beskrivning av respektive kvarter eller område. Därpå följer en förteckning med exempel på gravvårdar av kulturhistoriskt intresse samt en bildbilaga. Förteckningen, som är gjord i databasen Excel, innehåller identifikationsuppgifter och kulturhistoriska noteringar. En närmare beskrivning av databasens uppbyggnad och uppgifter finns i anslutning till förteckningen. Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors 2003 och arbetet sker i samråd med Linköpings stift och Länsstyrelsen i Östergötlands län samt i en referensgrupp för den stiftsövergripande inventeringen. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, i respektive församling/kyrkliga samfällighet samt på Östergötlands läns museum.

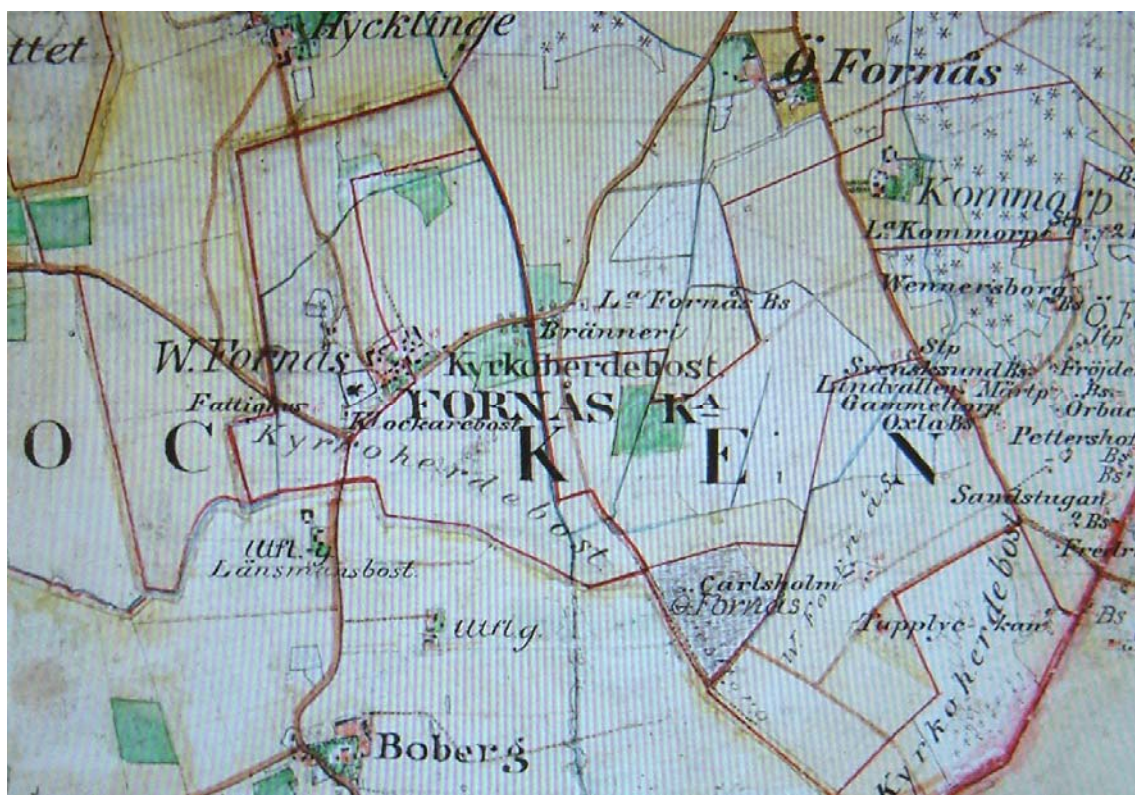
Utdrag ur ekonomiska kartbladet 085 57 Fornåsa. Fornåsa kyrkogård är belägen i den nordöstra delen av samhället med samma namn. Fornåsa är idag ett utvecklat villasamhälle med skola, affär, pizzeria, idrottsplats, bygdegård och idrottsplats. Den nedlagda järnvägen löpte parallellt med dagens bilväg genom samhället

FORNÅSA KYRKOGRÅRD

Fornåsa kyrkogård är högt placerad på en ås nordöst om samhället med samma namn och vitt synlig över det utpräglade slättlandskapet. Kyrkogården ligger på en tilljämnad terrass eller platå ovanför den naturliga åshöjden. Närmast kyrkogården ligger den moderna skolan och bortom den samhället, huvudsakligen bebyggd med villor.

Kyrkogårdens omgivning

Landskapet är öppet och svagt kuperat med utsikt mot Lönsås kyrka i nordost. På åsen norr om kyrkan ligger en domarring. Åsen är betesmark och i nordost finns en ladugård. I öster ligger gårdsbebyggelse med ekonomibyggnader och parkmark närmast kyrkogården. I söder finns ett grönområde ner mot landsvägen och i väster en allé som leder mot det före detta församlingshemmet (Klockaregården) och platsen för den nyligen rivna gamla skolan, där nu finns en parkering.

Häradskartan från 1870-talet visar ett betydligt lantligare Fornåsa än dagens ekonomiska karta. Järnvägen har ännu inte kommit och all bebyggelse ligger nordöst om kyrkan. Väster om kyrkan, där samhället ligger idag fanns endast fattighuset. I byn fanns också länsmansbokstället och ett bränneri.

Kyrkogårdens planform är rektangulär, något mer utdragen i nord-sydlig riktning än i öst-västlig. Kyrkan är placerad på den norra kyrkogårdshalvan (Kv B) och direkt norr om huvudgrusgången mellan den västra och östra ingången. Den norra kyrkogårdsdelen är dock betydligt större än den södra, varför kyrkan trots vad som nämnts ovan ligger på kyrkogårdens södra halva, direkt söder om en tänkt mittlinje.

Detta bör betyda att en utvidgning av kyrkogården skett senast i mitten av 1800-talet, eftersom de äldsta gravstenarna i denna del av kyrkogården är från denna tid.

Fornåsa kyrka

Fornåsa kyrkas nuvarande utseende är huvudsakligen ett resultat av en omfattande om och tillbyggnad åren 1900-1901, då bland annat det ståtliga tornet tillkom. Ombyggnaden skedde under inflytande av medeltidsromantiken vilket också präglar kyrkans utseende idag.

Den tidigare kyrkan är på bevarade bilder tornlös och har istället en fristående klockstapel av trä. Av den medeltida kyrkan återstår större delen av långhuset. Ovanför de under senmedeltid slagna valven finns romanska kyrkmålningar från ca 1200 bevarade, vilka för närvarande genomgår analys av Riksantikvarieämbetet.

Kyrkan i Fornåsa är känd i dokument sedan 1283 (Fornhusum) men den äldsta kyrkan torde ha tillkommit under senast 1100-talet. Troligen som kungsgårdskyrka till gården Fornhusum, en Bosgård som bör vara arvtagare till denna kungsgård finns kvar i byn. En kyrkport med smidesbeslag från denna äldsta tid finns bevarad i tornkammaren tillsammans med bland annat fragment av runristade gravhällar från samma tid. Kammaren är inredd till ett museum och här finns också en dopfont från 1200-talet och äldre altaruppsatser bevarade.

Kyrkogårdens historik

Fornåsa kyrkogård är troligen anlagd på platsen för ett äldre gravfält, sannolikt tillhörigt kungsgården. Ännu återstår en praktfull domarring i backen ovanför den nya skolan. Enligt arkivuppgifter hos Östergötlands länsmuseum skall en stor gravhög ha funnits kvar ännu på 1920-talet då den togs bort. Bland fynden från denna fanns ett välbevarat vikingatida svärd som förevisas av kyrkoherden i en tidningsartikel från 1950-talet. Svärdet liksom en del andra fynd förvaras i en monter i sakristian.

Fragment av en stor runristad medeltida gravhäll har hittats i flera delar under åren kring kyrkan. Hällen har sannolikt legat som lock på en kalkstenskista. Några mindre fragment förvaras i kyrkans tornrum, de större fragmenten förvaras i länsmuseets så kallade stenmuseum, Rhyseliusgården i Linköping. Ett försök till sammansättning har gjorts av Sune Ljungstedt. Texten löper så långt man kan se "Gud gifve thira sial himilrikiunsan änaa. Har likir an.....rha.....åk rahbårk....il" enligt översättning och tolkning i stenmuseet står "Bedjom vårt fader vår till hy och hugnad för hans själ och för Radamunds själ. Gud give deras själ himmelrik".

Fragment av ytterligare en medeltida gravsten (den övre vänstra fjärdedelen) förvaras i gravkapellet. Texten är på latin med latinska bokstäver "IUNGE:POLO:CHISTE:QVOS:CONSTRINGT:LAPIS:ISTE:HIC:NICOLAUS eller översatt "Förena, o Kristus, i himmelen dem, som denna sten täcker. Här vilar Nils med sin Margareta, Han dog i Kristus....." Översättningen och tolkningen som är något längre än den synliga texten är gjord av Sune Ljungstedt som daterat den till 1300-talet.

Domarringen vid Fornåsa skola är den sista resten av ett förmodligen ursprungligen mycket stort gravfält på den plats där Fornåsa kyrka sedan kom att byggas.

Ytterligare en senmedeltida eller tidigreformatorisk gravhäll finns bevarad i kyrkans vapenhus. Stenen är upptagen ur kyrkgolvet. Hällen visar en bild av en kvinna i tidens kläder.

Det höga markerade läget i terrängen invid en korsväg gör att man kan misstänka att kyrkogården ursprungligen tjänat ett dubbelt syfte som kyrkogård och försvarsanläggning. Åtminstone under Nordiska sjuårskriget stod, enligt Broocman (Broocman 1763 s 145), strid här varvid kyrkan åtminstone delvis brändes ned. Från samhället finns också fynd av en bondesmidd armborstbult, sannolikt bortskjuten vid samma tillfälle.

Av den äldre kyrkogården finns också ett flertal av de karaktäristiska 1600-talsvårdarna i kalksten i behåll. Två står uppställda vid sakristian, båda i skadat och svårläst skick. Fyra ytterligare i mycket gott skick finns uppmonterade på väggen i gravkapellet.

I läns museets arkiv finns några exempel på bildmaterial från 1800-talet som alla visar kyrkan sedd från söder. Den enda daterade bilden är ett kort framtaget efter kyrkans restaurering 1879 och har texten "Minne af Fornås Kyrka före restauration 1879", originalet finns inramat i kyrkans sakristia. Kortet visar detaljer av kyrkan men också ett perspektiv från SSÖ där en stor del av kyrkogården syns. Av denna framgår att kyrkan ligger på en naturlig åskam med åskilliga naturliga mindre backar och kullar. Bortom sakristian syns en väderkvarn. Framför kyrkan syns en del gravstenar, de flesta lutande och oregelbundet uppställda.

I kyrkans vapenhus förvaras en vackert skulpterad senmedeltida gravsten uppsatt på väggen.

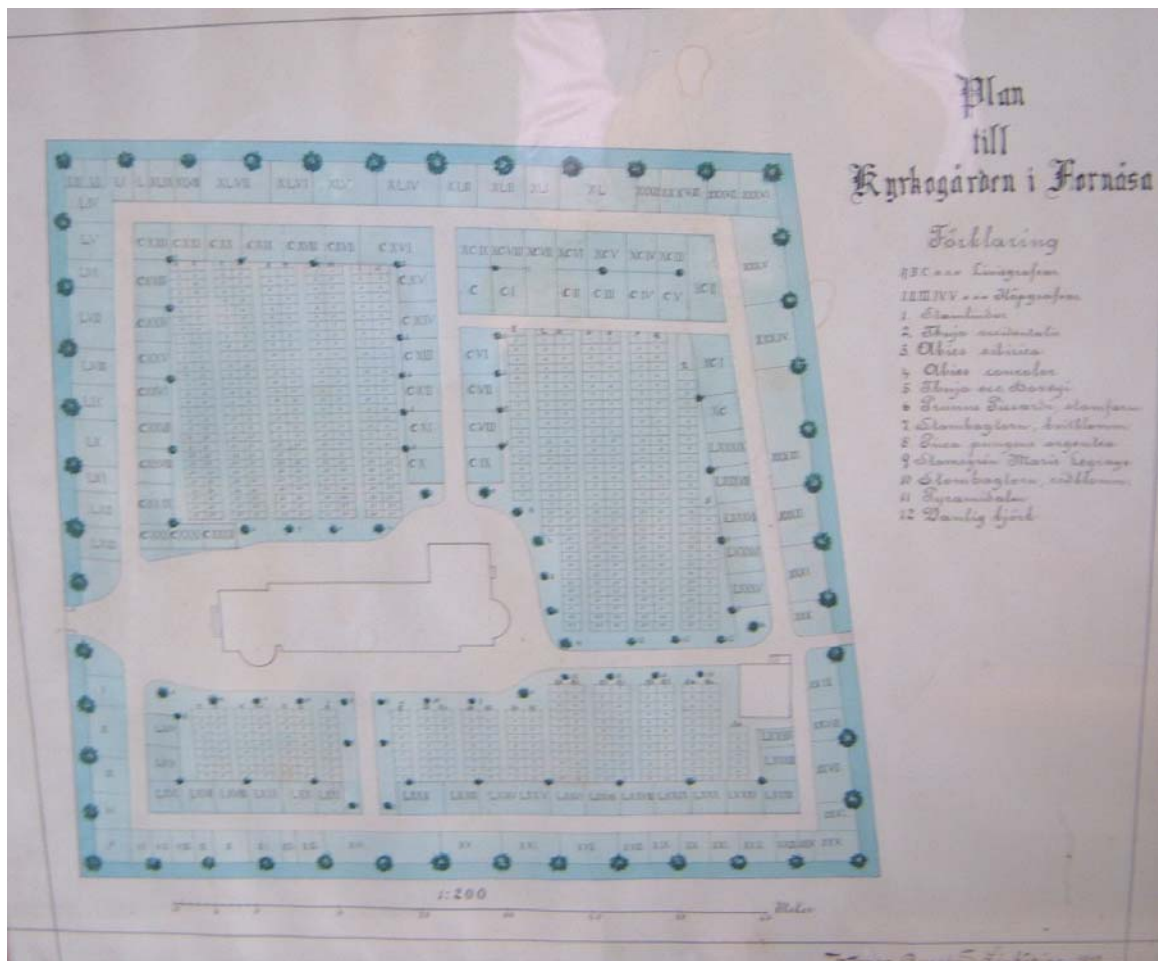
Detalj ur tavlan ” Minne af Fornås Kyrka före restauration 1879”

Den nuvarande kyrkogårdsmuren som är uppförd 1876-79 av Karl August Andersson i Boberg finns inte med på bilden.

En teckning av Ihrfors visar ett perspektiv rakt söderifrån där man på samma sätt kan se runda kullar varav en del med gravstenar och kors på toppen framför kyrkan. Teckningen är dock inriktad på kyrkan och bilden av kyrkogården verkar mycket schematisk. En odaterad teckning visar likaså kyrkan från söder. Kyrkogården döljs här av en kyrkogårdsmur, sannolikt den 1876 år uppförda. Muren har på bilden en grind mot söder, direkt framför det nu rivna vapenhuset. Grinden förefaller vara en pargrind i spjälor mellan höga tornartade grindstolpar med en toppig huva.

Det ovanliga förhållandet att kyrkogården är betydligt större i norr än i söder tyder på att en utvidgning åt detta håll ägt rum. Sannolikt under tidigt 1800-tal eller tidigare eftersom de äldsta bevarade gravstenarna i denna del av kyrkogården är från 1830-tal.

Av ovan redovisat material framgår också att stora förändringar av kyrkogården ägde rum i slutet av 1800-talet. Dessa bör ha inneburit att en ny kyrkogårdsmur tillkommit och också att man fyllt ut och jämnat till marken runt kyrkan, så att kyrkogården kommit att ligga som en plåtå. Samtidigt har också huvudgrinden flyttats till väster, den nya grinden är daterad till 1879. Samma år som de största förändringarna ägde rum.

Gravkarta daterad 1912.

I kyrkans tornkammare finns en gravkarta daterad till 1912 inramad. Denna har stora likheter med nuvarande kvartersindelning. En slående skillnad är dock kontrasten mellan de stora statusgravplatserna i utkanterna och de mycket små gravplatserna inne i kvarteren. Bort-tagandet av den stora gravhögen var sannolikt ett led i ett genomförande av denna gravplan.

Flygbild över Fornåsa kyrka och kyrkogård från 1935 (Östergötlands läns museums arkiv). Den högväxande trädkransen döljer det mesta av kyrkogården, endast de östra delarna av kvarter B är synliga.

Motsvarande flygbild från 1952 (Östergötlands läns museums arkiv). Mindre delar av kyrkogården synliga. Den nu rivna kyrkskolan syns till vänster om kyrktornet.

Kvarter A fotograferat av Bengt Cnattingius 1953 (Östergötlands läns museums arkiv). Bilden visar ett stort antal grusgravar inom egna häcksystem, alla nu borttagna. Öster om koret finns en rad av björkar som också är borttagna.

Den nuvarande kvartersindelningen med dess häck och gångsystem var genomförd senast på 1969 då den aktuella kartan av kyrkogården tillkom.

Minneslunden tillkom 1999.

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN

Kyrkogården består av två kvarter, A och B. Kvarter A söder om kyrkan och kvarter B norr om densamma.

Allmän karaktär

Högt belägen kyrkogård med rester efter äldre försvarskaraktär. I huvudsak har kyrkogården en öppen karaktär avbruten av en del höga häckar. Inne i kvarteren finns huvudsakligen låga, breda och sena vårdar. Varvet invid muren har en mer skiftande karaktär. Tack vare häckarna blir inte karaktären så ensartad.

Omgärdning:

Kyrkogården omges på alla sidor av en kyrkogårdsmur lagd i kallmursteknik. Muren är på alla sidor är kyrkogården i liv med murkrönet. Ställvis finns mindre sten inkilad.

Kyrkogårdsmuren består av:

I väster en ca 1,0 – 1,3 m hög gråstensmur i två-tre skift av ca 0,5 –1,5 m stora stenar, en del med kilmärken.

I norr en ca 1,0 – 1,3 m hög gråstensmur i två-tre skift av ca 0,5 –1,5 m stora stenar, en del med kilmärken.

I öster en ca 1,0 – 1,7 m hög gråstensmur i två-tre skift av ca 0,5 –1,5 m stora stenar, en del med kilmärken.

I söder en ca 1,3 – 1,7 m hög gråstensmur huvudsakligen i tre skift av ca 0,5 –1,0 m stora stenar, en del med kilmärken. Muren är något utskjuten rakt söder om kyrkan.

Ingångar

Huvudgrinden i väster är en pargrind i järnsmide med konkav överdel. De snedställda smala spjalorna avslutas upptill med knoppar. De kvadratiska grindstolparna av granit har avfasad överdel. Grinden är daterad, på norra stolpen står ”18” och på den södra ”79”.

I öster finns en ingång med trappa bestående av två flykter av kalksten. Trappan har pollare av granit och räcke av enkelt rundjärn. Trappan har haft grind (fästen och grindstopp av granit finns kvar).

Vegetation:

Kyrkogården har en trädkrans bestående av ungefär jämgamla lönnar som växer på muren.

I väst finns sex lönnar, varav de tre vid grinden är något yngre och nr 2 norr om grinden är ett ungt träd.

I norr 5 st lönnar

I öst 7 st lönnar

I söder 5 st lönnar

Mellan trädkransen och murkrönet växer en tuktad och ca 1,3 m hög syrenhäck. I kvarterens ytterkanter växer tuktade tujahäckar. Övrigt häckmaterial är bland annat oxbär och ölandstok. Olika lövbuskar står i grupper, bland annat runt gatlyktorna vid kyrkans ingång.

Gångsystem:

Runt kyrkogården går en grusgång med naturgrus. En gång går även runt kyrkan. I söder fortsätter denna gång österut, förbi gravkapellet och fram till trappan i muren och i väster övergår den i den grusade planen väster om kyrkan.

Ytterligare en grusgång går i N-S riktning från södra gången till kyrkan och från sakristian till norra gången. Inne i kvarteren löper delvis övervuxna gångar av kalkstensplattor.

Gravvårdstyper:

En grusgrav med stenram finns bevarad. Två 1600-talsvårdar står norr om sakristian. Inne i gravkapellet står ytterligare 4 kalkstensvårdar från 1600-talet uppställda liksom ett fragment av en medeltida gravsten. Enstaka gravvårdar i kalksten finns också på kyrkogården, två av dessa med marmorplatta. Troligen har allmänna linjen legat norr om kyrkan där några av de stående gravstenarna har linjekaraktär. I denna del av kyrkogården finns annars i huvudsak låga breda modernare vårdar.

Minneslund

Lunden ligger i kyrkogårdens SÖ hörn markerad av en låg ligusterhäck med rosenbåge som entré. Rabatterna är kantade med gatstenar. I två hörn finns små tujor. ”Minnesstenen” är placerad i SÖ hörnet med en liten damm och en lönn i trädkransen bakom. Gräsyta och grus.

Byggnader

I östra delen av kvarter A står ett gravkapell som tidigare varit klockstapel. Det är uppfört i sen 1800-tals stil. Huset är gulmålat och kvadratisk med gavelrösten på alla sidor. Det har ett vinklat sadeltak krönt av en spira. Taket är spånklätt med profilerade takfotstassar. Fasaden är försedd med pärlspont, naturstenssockel, luckor och portar i panel i fiskbensmönster, dessa är brunmålade.

Övrigt

Armaturer i smidesjärn av äldre gatlyktsmodell.

Kulturhistorisk bedömning

Det kulturhistoriska värdet ligger i enstaka gravvårdar och i de varierade vårdarna i kvarterens utkanter. Dessa har karaktär av köpegravar.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A Gravplats nr A1 -289

Kvarteret omfattar gravplatserna A1-A289 och utgör den södra och mindre delen av kyrkogården.

I V finns församlingshemmet och en parkering på platsen för den gamla skolan. I S och Ö en kraftigt sluttande park med bebyggelse. I N ligger kyrkan och kvarter B.

Allmän karaktär:

Gravkvarter med relativt öppen karaktär och långsträckt i öst-västlig riktning. Präglat av trädkrans och häcksystem. Gravvårdarna är relativt enhetliga.

Omgärdning:

Kvarteret omges av kyrkogårdsmur i samtliga väderstreck utom i N. På muren växer en syrenhäck som är ca 1,2-1,4 m h. Dessutom finns en trädkrans med i Ö 3, i S 5 och i V 3 lönnar.

Ingångar:

Huvudgrinden i nordvästra delen av kvarteret är av järn och har granitstolpar. I nordöst finns en ingång via en trappa. Den består, av två flykter trappsteg av kalksten. Trappan har pollare av granit och räcke av enkelt rundjärn. Den har haft en grind (fästen och grindstopp av granit finns kvar).

Vegetation:

Se omgärdning. Dessutom:

I det inre av kvarteret ligger gravarna arrangerade huvudsakligen i långa öst-västligt löpande rader. Mellan dess finns häcksystem.

Längst är en 0,8 m hög tujahäck som, endast avbruten av den nordsydliga grusgången fram till kyrkan, löper mellan de två sydligaste gravraderna. I det inre kvarteret längst i väster finns samma häck också i en nordsydlig sträckning och en östvästligt längst norr ut.

Från gravkapellet och västerut löper istället en bokhäck av 0,8 m höjd mellan de två nordligaste gravraderna. Denna har en nordsydlig anslutning till den sydliga tujahäcken mitt för kyrkan.

Fem rosenträd (unga exemplar) står söder om den sydliga tujahäcken.

Gångsystem:

Runt hela kvarteret innanför den yttersta raden gravar löper en grusgång av naturgrus. Genom mitten av kvarteret genom två öppningar i häcksystemet löper en liknande grusgång. Längst i N i gränsen mellan kvarteret och kyrkan respektive gränsen mot kvarter B är grusgången extra bred. Inne i kvarteret i östvästlig riktning löper en gång av delvis övervuxna kalkstensplattor.

Gravvårdstyper:

Två äldre gravvårdar av kalksten finns i kvarteret. Annars består vårdarna mestadels av låga breda gravvårdar i gråsvart eller röd granit. En stenramsgrav med grusfyllning finns bevarad, flera har funnits.

Övrigt:

Minneslunden och gravkapellet ligger i SÖ (Se kyrkogård allmänt).

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret innehåller enskilda kulturhistoriskt intressanta gravvårdar.

Kvarter B Gravplats nr B1-637

Kvarter B omfattar gravplatserna B 1–637 och utgör den norra och större delen av kyrkogården.

Väster om kvarteret finns parkering, skola och församlingshem (Klockaregården). Öppen betesmark med vid utsikt mot Lönsås kyrka i norr. I nordväst finns prästgårdens ekonomibyggnader.

Allmän karaktär:

I den yttre delen av kvarteret utmed kyrkogårdsmuren finns ett stort antal äldre och mer varierande vårdar. I den inre delen av kvarteret dominerar yngre breda vårdar i påfallande utsträckning. Många från det sista årtiondet med grå/svart text.

Omgärdning:

Omgärdningen består av kyrkogårdsmuren i väster, norr och öster. På muren växer en syrenhäck som är ca 1,2-1,4 meter hög. Innanför denna finns en trädkrans bestående av huvudsakligen väl uppväxta lönnar, i väst 3 st (varav den i mitten är ett ungt träd), i norr 5 st och i öst 4 st. Kyrkan och en bred grusgång utgör gräns mot kvarter A i söder.

Ingångar:

Se kvarter A, dessutom finns en smal öppning för tippning av avfall i östra halvan av nordsidan.

Vegetation:

Mellan gravvårdarna i kvarterets yttre del finns ca 1,1 m höga spirerhäckar. Den inre delen av kvarteret är helt omgärdat av ca 0,8 m höga tujahäckar. En öppning i den omgärdande häcken finns längst i väster där den släpper igenom en plattgång. 1 varv gravar ligger mellan det omgärdande systemet och den kringgående grusgången.

Innanför den omgärdande tujahäcken är den inre delen av kvarteret arrangerad i nordsydliga linjer av gravar delade av häckar i samma riktning. Häckarnas art varierar, räknat från öst först en ca 1,5 m hög spirea, därefter en buskklippt buxbom mellan gravvårdarna, därefter två ca 1,5 m hög oxbärshäckar, därefter en ca 0,8 m hög tujahäck på ömse sidor utmed mittgången, därefter en blivande vintergrön ligusterhäck, en 0,8 m hög ölandstok och slutligen en rad buskklippt buxbom mellan gravvårdarna tillsammans med en 0,7 m hög oxbärshäck.

I kvarterets södra del växer 4 små rönnar, dessutom finns 1 stor och en liten björk i kvarterets östra del, nära sakristian.

Gångsystem:

Runt kvarteret finns en kringgående grusgång av naturgrus. En bred grusgång finns längs med kyrkan och i gränsen mot kvarter A. Tvärs genom den inre delen av kvarteret löper ytterligare en grusgång mot kyrkan och kvarter A. Delvis överväxta gångar av kalkstensplattor finns mellan gravraderna i det inre av kvarteret i nordsydlig riktning och i växelverkan med häckarna.

Gravvårdstyper:

Inom kvarteret finns två på plats bevarade stenar från tidigt 1800-tal med marmorplatta och ytterligare ett antal äldre kalkstensvårdar. Ett bevarat vitt träkors står kvar. I det inre av kvarteret finns i huvudsak sentida breda vårdar. De högre och större äldre vårdarna står i de yttre delarna.

Övrigt:

I NV hörnet står en kalkstensvård över artisen eller i detta fall skulptören Westrell (stavat arstisten Westill). Denne var dövstum och utbildade sig i Stockholm till skulptör. Han har bland annat skänkt en dopfont av egen hand till kyrkan.

3–4 vårdar från en borttagen allmän linje finns i det inre av kvarteret. I NV delen intill Westrells gravvård finns en brunn av gult tegel med falsad koppartäckning och ett zinklock.

Kulturhistorisk bedömning:

Mycket högt kulturhistoriskt värde i de många stora och varierande vårdarna i kvarterets ytterkant.

Mycket högt kulturhistoriskt värde i enskilda vårdar i samma del.

Mycket högt kulturhistoriskt värde i det enda bevarade träkorsset, detta är dock rötskadat i nederänden och bör ersättas.

Källor:

Gravkartor 1912 och ca 1969 från Fornåsa pastorat.
Bilder och tavlor från Fornåsa kyrka och församlingshem.
Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.
Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
Kyrkobeskrivning för Sya kyrka. Utgiven av Linköpings stiftsråds
Kyrkobeskrivningsnämnd. 1970.
Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.
Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen
Stockholm 1855.
Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska
kyrkogårdar. 2001.
Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H
(red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817.
Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.
Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter : Fornåsa-Lönsås hembygdsförening genom Ann Britt Hildebrand.

www.lantmateriet.se.

<http://www.kulturarvostergotland.se/> Östgötabild

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse. I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapeln. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, håll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

